

7. Ле Гофф Ж. Рождение Европы / Жак Ле Гофф ; [пер. с франц. А. Поповой] ; предисловие А. О. Чубарьяна. – СПб. : «Александрия», 2008. – 398 с.
8. Лінч Д. Г. Середньовічна церква. Коротка історія / Джозеф Г. Лінч ; [пер. з англ. В. Шовкун]. – К. : Основи, 1994. – 492 с.
9. Мацелюх І. Правове регулювання внутрішньоцерковних відносин у джерелах римського та візантійського права / І. Мацелюх // Юридична Україна. – 2013. – № 1. – С. 22-28.
10. Мороз В. Я. Релігійна комунікація як соціокультурний і духовний феномен / В. Я. Мороз // Наукові записки Інституту журналістики. – 2014. – Т. 54. – С. 93-97.
11. Омельчук В. В. Церковно-канонічне право Візантійської імперії у науковій літературі / В. В. Омельчук // Наукові праці МАУП. – 2013, Вип. 2 (37). – С. 96-102.
12. Омельчук В. Симфонія влад у політико-правовій моделі Візантійської імперії / В. Омельчук // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – С. 14-19.
13. Памятники римского права: Законы 12 таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана / Отв. ред. и сост. Л. Л. Кофанов. – М. : Зерцало, 1997. – 608 с.
14. Перетерский И. С. Дигесты Юстиниана. Очерки по истории составления и общая характеристика / Перетерский И. С. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1956. – 129 с.
15. Попсуенко Л. О. Значення Кодексу Феодосія для формування канонічного права / Л. О. Попсуенко // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – № 25. – С. 289-292.
16. Попсуенко Л. О. Кодекс Феодосія – нормативне підґрунтя для подальшого розвитку візантійського права / Л. О. Попсуенко // Часопис цивілістики. – 2011. – № 11. – С. 75-79.
17. Римське приватне право: конспект лекцій. Практикум / Харитонов Є. О., Харитонова С. І., Матвеєнко Т. Є. та ін. – Х. : Одісей, 2000. – 272 с.
18. Сказкин С. Д. История Византии: в 3 т. / Под ред. С. Д. Сказкина. – М. : Наука, 1967. – Т. 1. – 524 с.
19. Ценгер Э. Введение в Ветхий Завет / под ред. Эриха Ценгера. – М. : Библиейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2008. – 802 с. – (Серия «Современная библеистика»).

ГОЛОВАЧ А. Й.,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародного права
(Ужгородський національний університет)

ГАДЬМАШІ В. Р.,

студентка
(Ужгородський національний університет)

УДК 341

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті проаналізовано поняття та види джерел права Європейського Союзу; досліджено особливості первинних та вторинних джерел європейського права; обґрунтовано порядок виконання рішень Європейського суду; з'ясовано проблему створення єдиного європейського правового поля.

Ключові слова: європейське право, Європейський суд, Європейський Союз, законодавство, держава, правова система.

В статті проаналізовані поняття і види источников права Европейского Союза; исследованы особенности первичных и вторичных источников европейского права; обоснован порядок выполнения решений Европейского суда; выяснена проблема создания единого европейского правового поля.

Ключевые слова: европейское право, Европейский суд, Европейский Союз, законодательство, государство, правовая система.

The article analyzes the concept and types of sources of law in the European Union; the features of primary and secondary sources of European law; justified the execution of judgments of the European court; clarified the problem of creating a single European legal field.

Key words: European law, European court, the European Union, legislation, government, legal system.

Вступ. У міжнародно-правовій науці та практиці перелік джерел права залишається дискусійним. На сьогодні серед різноманітних поглядів вітчизняних і зарубіжних учених на це питання можна знайти такі, що визнають джерелом саме міжнародне право і все, що знаходиться за його межами, і такі, що взагалі не визнають цього поняття. Більшість теоретиків і практиків міжнародного права під формальними джерелами міжнародного права мають на увазі фактичний наявний на даний час матеріал, з якого фахівець-міжнародник визначає юридично обов'язкові правила, які можна застосувати до конкретної ситуації. Такий матеріал поділяють на п'ять основних категорій, або форм, які закріплені у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН «Суд, який зобов'язаний вирішувати передані йому спори на підставі міжнародного права, застосовує: а) міжнародні конвенції – як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, напевно визнані державами, що є сторонами спору; б) міжнародні звичаї як доказ загальної практики, визнаної як правова норма; в) загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; г) з застереженням, зазначеним у статті 59, судові рішення і доктрини найбільш кваліфікованих спеціалістів з публічного права різних націй як допоміжний засіб для визначення правових норм». Застереження ст. 59 Статуту формулює таке правило: «Рішення Суду обов'язкове лише для сторін, які беруть участь у справі, і лише в даній справі». Крім того, у міжнародно-правовій практиці нерідко виникає питання про «м'яке» право, яке становлять резолюції міжнародних організацій і конференцій, політичні домовленості, рішення міжнародних судових установ і деякі інші акти.

Щодо ієрархії джерел міжнародного права, то на відміну від внутрішньодержавного права, джерела міжнародного права не мають чіткого підпорядкування. Можна говорити лише про імперативні норми *jus cogens*, які визнаються міжнародним співтовариством загалом як норма, відхилення від якої неприпустиме, і якщо в момент укладення міжнародного договору, він суперечить імперативній нормі, то він оголошується нікчемним. Прикладами таких норм є принципи сучасного міжнародного права: суверенна рівність держав, сумлінне виконання взятих на себе зобов'язань, вирішення міжнародних спорів мирними засобами тощо.

Водночас і міжнародному праву не чужа властивість пріоритетів джерел міжнародного права. Так, Статут ООН є сьогодні найавторитетнішим утіленням основних загально-визнаних принципів міжнародного права, які мають імперативний характер (імперативні норми *jus cogens* визнаються міжнародним співтовариством загалом як норма, відхилення від якої неприпустиме. Прикладами таких норм є принципи сучасного міжнародного права: суверенна рівність держав, сумлінне виконання взятих на себе зобов'язань, вирішення міжнародних спорів мирними засобами тощо). Усі договори, що суперечать йому, є недійсними. Договори, які вміщують імперативні норми міжнародного права, мають перевагу перед міжнародними договорами, що формулюють диспозитивні норми.

Вивчення окремих аспектів джерел права Європейського Союзу займалися такі автори, як О. М. Москаленко, К. В. Смирнова, В. Г. Буткевич, В. О. Василенко, О. Ф. Висоць-

кий, М. М. Гнатовський, В. Н. Денисов, А. І. Дмитрієв, В. І. Євінгов, О. В. Задорожній, С. В. Ісакович, П. Ф. Мартиненко, О. О. Мережко, В. І. Муравйов, Ю. І. Нипорко, В. Ф. Опришко, К. К. Сандровський, Л. Д. Тимченко, О. І. Абдуліна, с. В. Бахіна, О. Я. Капустіна, С. Ю. Кашкіна, Б. Н. Топорніна, О. О. Четверікова, Л. М. Ентіна, К. Д. Боршарта, В. Кернза, А. Татама, Т. К. Хартлі та ряд інших.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення характерних ознак та видів джерел права Європейського Союзу.

Результати дослідження. Право Європейського Союзу є унікальною правовою системою, що функціонує паралельно із законодавством держав-членів ЄС. Норми права ЄС мають пряму дію в межах правових систем його держав-членів і в багатьох сферах регулюють питання, врегульовані національним законодавством. Особливо це стосується економічної та соціальної політики. ЄС засновує новий правовий порядок в рамках міжнародного права з метою взаємного соціального та економічного зростання держав-членів [1, с. 56].

Основними принципами права ЄС є примат права ЄС (обов'язок національного судді не застосовувати національні норми у випадку, якщо вони не відповідають праву ЄС; обов'язок держав-членів не ухвалювати закони, що не відповідають праву ЄС), пряме застосування (норми права ЄС застосовуються у державах-членах без подальшого схвалення національним законодавством; кожна особа може подавати клопотання про застосування права ЄС у його справі) та пряма дія.

Первинним джерелом права ЄС є три договори про створення співтовариств разом із додатками і протоколами до них та з наступними змінами і доповненнями, а саме: договір про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі 1951 року; договір про заснування Європейського Економічного Співтовариства 1957 року (Римський договір); договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергетики 1957 року; а також договори, що доповнюють їх: договір про злиття 1965 року; акти про приєднання 1972-го (Великобританія, Ірландія, Данія), 1985-го (Іспанія, Португалія), 1994 року (Австрія, Фінляндія і Швеція); Єдиний європейський акт 1986 року; договір про Європейський Союз 1992 року (або Маастрихтський договір); Амстердамський договір 1999 року (або консолідований договір, що об'єднав Римський і Маастрихтський договори та вніс до них зміни); Ніщський договір 2001 року.

Виконання рішень Європейського суду мають певні особливості, в яких визнається порушення ст. 3 Конвенції (це – заборона катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання). Звичайно, немає жодної держави в Європі, де тортури чи нелюдське поводження були б дозволені законодавством, і все ж ст. 3 чи не найчастіше фігурує у рішеннях Європейського суду у порівнянні з іншими статтями. Вочевидь, що проблема полягає не в законодавстві, а в рівні загальної правової культури відповідних органів. Для усунення небезпеки визнання порушень за цією статтею держави проводять комплексні навчання працівників правоохоронних органів, пенітенціарних установ, де їм роз'яснюються стандарти Конвенції у цій сфері, що до певної міри знижує рівень порушень ст. 3 Конвенції в державі.

Зазвичай засоби впливу на державу є лише політичними. Проте на сьогодні за майже п'ятдесят років діяльності Європейського суду з прав людини зафіксовані лише поодинокі приклади тривалого невиконання рішень Європейського суду з прав людини. Політичні наслідки для держав, аж до виключення з членів Ради Європи, є непривабливими для європейських країн, а тому рішення, як правило, виконуються вчасно. Таким чином, маючи в своєму розпорядженні засоби виключно політичного впливу на державу, органи Конвенції створили ефективний механізм контролю за дотриманням гарантій Конвенції про захист прав та основних свобод людини. Виконання рішень Європейського суду не обмежується виплатою лише грошових компенсацій, а часто створює необхідність вжиття більш масштабних заходів [4, с. 116].

Система джерел європейського права відрізняється певними особливостями. До джерел ЄП слід віднести: міжнародні договори (конвенції), в тому числі й установчі, нормативно-правові акти ЄС, загальні принципи права. Спірним залишається питання про судові рі-

шення Суду Європейських співтовариств. Це питання залишається спірним оскільки деякі вчені розглядають їх в подібній якості, інші – ні. Установчі договори належать до «первинного права», яке представляє собою всі розроблені внаслідок міжурядових дій і ратифіковані національними законодавчими органами відповідно до своїх конституційних процедур документи, якими керується Союз. Відповідно, до цієї категорії слід віднести:

- засновницькі договори – Договори про заснування ЄОВС та Євроатому, про ЄС;
- важливі міжнародні договори – Єдиний Європейський Акт, Бюджетний договір 1975 р., Договір про об'єднання 1965 р., Статут ЄІБ, різноманітні акти та договори про приєднання. У більшості випадків ці документи тягли за собою внесення поправок до основоположних договорів;
- різноманітні протоколи і схожі додатки до договорів (такі як Соціальний протокол і Протокол про економічне та соціальне зближення до Договору про ЄС) [8, с. 15].

Отже, необхідно створити такі юридичні норми, які здатні забезпечити однакове регулювання наявних у європейських державах суспільних відносин. При цьому варто зауважити, що така робота сприятиме розвитку міжнародного співробітництва, попередженню виникнення різного роду юридичних колізій. Звичайно, правова уніфікація не обов'язково повинна мати універсальний характер. Вона може розмежовуватись як за цілями, так і за масштабами. За деякими напрямками суспільних відносин уніфікація може мати глобальний характер, а за іншими – охоплювати держави регіону або діяти в рамках певних міждержавних об'єднань [7, с. 25].

Розглядаючи проблему створення єдиного європейського правового поля, слід враховувати той факт, що у світі є кілька національних правових систем. Якщо вести мову про Європу, частиною якої є і Україна, то слід зазначити, що в останні роки переважна більшість європейських держав, керуючись спільними та національними інтересами, спрямовують зусилля на побудову правової системи, яка регулюватиме функціонування принципово нового міждержавного формування – об'єднаної Європи. Ця правова система, що дістала назву «Європейське право», складається з численних конвенцій, угод, хартій, кодексів та протоколів до них, розроблених під егідою таких міжнародних регіональних організацій, як Рада Європи, Організація з питань безпеки та співробітництва в Європі, Європейський Союз тощо.

Висновки. Особливістю Європейського права є те, що воно виникло та активно розвивається на основі як континентального, так і загального права. Наприклад, питаннями забезпечення прав і свобод людини, якими в рамках Ради Європи відає Європейський суд з прав людини, котрий у своїй діяльності поєднує елементи як континентального, так і загального права. Зокрема, він досить активно використовує у своїй практиці правило прецеденту. Судові рішення обґрунтовуються ним, виходячи не тільки з норм певних конвенцій, а й з принципів справедливості, природного права, моральних критеріїв, суспільної необхідності тощо. Держави-члени Ради Європи, зокрема Україна, зобов'язані визнавати обов'язковість юрисдикції цього суду.

На теперішній час Україна, інтегруючись до європейських структур, набула повноправного членства у ряді міжнародних організацій Європи. Як відомо, головними передумовами вступу України до більшості з організацій та перебування в них є визнання нею принципу верховенства права, забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина. Особливе значення надається питанням приведення національного законодавства у відповідність до європейських норм та стандартів. І роботи тут надзвичайно багато. Адже, за даними ряду експертів, для входження у правове поле Європи Україні потрібно прийняти нові або внести відповідні зміни до законів та інших нормативно-правових актів, число яких становить майже 4 тис. Фактично мова йде про створення цілком нового законодавства, причому в багатьох випадках заснованого на міжнародних принципах і стандартах, які раніше у практиці нашої держави не використовувалися. Здійснення таких перетворень можливе лише за умови активного зближення законодавства України з правом Європейського Союзу, Ради Європи, Організації з безпеки та співробітництва в Європі та інших європейських міжнародних організацій.

Список використаних джерел:

1. Анцелевич Г. О. Міжнародне право. [підручник] / Г. О. Анцелевич, О. О. Покрещук. – К. : Алерта, 2004. – 410 с.
2. Бендерський Ю. Реалії світогосподарських процесів / Ю. Бендерський // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 12-15.
3. Будкін В. Проблеми і перспективи співробітництва між Європейським Союзом та Україною / В. Будкін // Економіка України. – 2009. – № 9. – С. 23-27.
4. Гаврилюк О. В. Економічна інтеграція в сучасному світі / О. В. Гаврилюк, А. П. Румянцев. – К. : Наукова думка, 2009. – 549 с.
5. Гіл Чарльз В. Л. Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Ткачук. – К. : Основи, 2009. – 856 с.
6. Данильченко Т. Правотворчість як ефективний засіб міжнародно-правового регулювання / Т. Данильченко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 7. – С. 108-110.
7. Косолапов Н. Теоретические исследования международных отношений / Н. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения. – 2007. – № 1. – С. 25-26.
8. Міжнародні відносини та зовнішня політика: підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / За заг. ред. В. А. Манджоли. – К. : «Либідь», 2011. – 560 с.

СЛОВСЬКА І. Є.,

доктор юридичних наук, доцент,
помічник-консультант
народного депутата України
(Апарат Верховної Ради України)

УДК 342.5

СУЧАСНІ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Стаття присвячена аналізу сучасних моделей конституціоналізму, які асоціюють правову державу і економічно сильне суспільство – суспільство «загального добробуту». Реальний конституціоналізм ґрунтується на демократичних принципах виборчого права і розподілу влад.

Ключові слова: конституціоналізм, моделі конституціоналізму, правова держава, закон, право, демократія.

Статья посвящена анализу современных моделей конституционализма, которые ассоциируют правовое государство и экономически сильное общество – общество «общего благосостояния». Реальный конституционализм основывается на демократических принципах избирательного права и разделения властей.

Ключевые слова: конституционализм, модели конституционализма, правовое государство, закон, право, демократия.

The article analyzes the modern models of constitutionalism, which associate the legal state and economic strong society – society of «commonwealth». The real constitutionalism is based on democratic principles of the right to vote and separation of powers.

Key words: constitutionalism, model of constitutionalism, legal state, law, right, democracy.

